

YETIM BOLALAR, OTA-ONA QARAMOG‘ISIZ, QAROVSIK VA NAZORATSIZ QOLIB KETGAN BOLALAR

Xovos tumani "Inson" ijtimoiy xizmatlar markazi

Psixologlar guruxi mutaxassisi

Suxrobov Azizbek G‘ulomovich

Annotatsiya: Yetim bolalar, ota-ona qaramog‘isiz, nazoratsiz va qarovsiz qolib ketgan bolalar jamiyatimiz hayotida doimo alohida e‘tibor talab qiladigan, nozik va murokkab ijtimoiy masala sifatida muhokama qilinib keladi. Bu bolalarning hayoti, ularning duch keladigan qiyinchiliklari, eng avvalo, ijtimoiy barqarorlik va insonparvarlik qadriyatlariga bog‘liqdir. Ayniqsa, ota-ona qaramog‘isiz qolib, davlat yoki boshqa shaxslarning homiyligiga muhtoj bo‘lgan yosh avlod vakillari jamiyat rasmiysi hamda fuqarolari tomonidan doimo alohida e‘tibor va g‘amxo‘rlikka loyiq hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: bolalar, ota-ona, oila, jamiyat, ijtimoiy barqarorlik, g‘amxo‘rlik, tarbiya, hayot, muammo.

Bola tarbiyasi, asosan, oilada boshlanadi. Oilada tarbiya ko‘rgan bola nafaqat mehr-muhabbat, balki insoniylik, axloqiy qadriyatlar, to‘g‘ri yo‘nalish, ongli hayot, mehnat, hurmat, vatanparvarlik, do‘stlik va ko‘plab fazilatlarni egallaydi. Oilada farzandga beriladigan e‘tibor, ota-ona mehr-muhabbati bolaga hayotda mustahkam poydevor yaratadi, uni ijtimoiy hayotga, kelajakdagi sinovlarga tayyorlaydi. Afsuski, hayotda ba‘zan turli sabablar bilan ayrim bolalar o‘z ota-onasining mehr-muhabbatidan mahrum bo‘lishadi, bolaligidan og‘ir ijtimoiy sharoitda yashashga majbur bo‘lishadi. Ota-onadan ayrilishning sabablari turlicha bo‘lishi mumkin: tabiiy ofatlar, kasalliklar, baxtsiz hodisalar, ijtimoiy muammolar, urushlar, jamiyatda yuzaga kelayotgan turli inqirozlar. Natijada, jamiyatda bolalarning bir qismi yetim, qaramog‘isiz va nazoratsiz qolib ketadi. Bunday sharoitda bolani tarbiya qilish, uning kelajagini ta‘minlash, ijtimoiy ko‘mak berish davlat hamda jamiyat uchun muhim vazifa bo‘lib qoladi. Yetim bolalar, ayniqsa, mehr-e‘tibor va insoniylik fazilatlariga muhtoj bo‘ladi. Ular oiladagi

kabi mehr-muhabbat, g'amxo'rlik bilan o'ralgan muhitga intilishadi, himoya, quvvat hamda yangi imkoniyatlarga zarur bo'ladi. Ota-ona muruvvati, g'amxo'rliqi, mehribonlik tuyg'usi nafaqat bola ruhiyati uchun, balki uning jismoniy va ijtimoiy hayoti uchun ham muhim ahamiyatga ega. Ota-ona qaramog'idan ayrilgan bolalar uchun yoshligidan namuna, yo'l-yo'riq, yutuq yo'nalishini ko'rsatadigan insonlar – o'qituvchilar, tarbiyachilar, murabbiylar va jamiyat yetakchilari ikkinchi darajadagi hayot yo'lbo'shchisiga aylanadi. Yetim va ota-ona qaramog'isiz qolgan bolalarning taqdiri uchun ijtimoiy muhofaza, gumanistik yondashuv va davlat siyosati alohida ahamiyat kasb etadi. Bu bolalarning mukammal rivojlanishi, barkamol shaxs sifatida voyaga yetishlari uchun davlat tomonidan maxsus dasturlar, bolalar uylari, maktab-internatlar, ijtimoiy ko'mak markazlari tashkil etiladi, tashabbuslar hayotga tatbiq qilinadi. Hozirgi kunda respublikamizda bu sohaga oid qonunlar qabul qilinmoqda, huquqiy asoslar takomillashtirilmoqda, mutaxassislarni tayyorlash, psixologik yordam ko'rsatish, yangi metodlarni ishlab chiqish, bolalar uchun qulay muhit yaratish ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida ko'rilmoqda.[1]

Ota-ona qaramog'isiz, qarovsiz qolgan bolalar orasida ijtimoiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ularning jamiyatdagi moslashuvi, xulq-atvori, kelajak rejalari, mehnatga, o'qishga munosabati ham ko'p jihatdan bolalar uylari hamda ijtimoiy muassasalarning yetarlicha to'g'ri faoliyat yuritishiga bog'liq. Bundan tashqari, bu bolalarning jamiyatga to'liq integratsiyasi uchun ularga nafaqat tashqi, balki ichki yordam, ya'ni ruhiy, axloqiy va hissiy ko'mak zarur hisoblanadi. Bunday yondashuv bolada ijtimoiy moslashuv, o'ziga va atrofdagilarga ishonch, kelajak uchun umid va hayotga intilish uyg'otadi. Hozirgi zamon taraqqiyot bosqichida bolalarga alohida e'tibor qaratish dolzarb masalalardandir. Yetim bolalar turmushida nafaqat davlat va ijtimoiy tizim, balki keng jamoatchilikning ham o'z o'ri borligini unutmaslik lozim. Har bir inson uchun yurak bag'rida joy olgan mehr-muhabbat, rahm-shafqat va insoniylik fazilati yetim bolalarga nisbatan ikki hissa ko'proq namoyon bo'lishi zarur. Chunki ularning hayot yo'li, orzu-umidlari, hayotga intilishi va kelajakda jamiyatga foydali fuqaro

bo'lib yetishishlari jamiyat va davlatning ularni doimo himoyalashiga, e'tibor va g'amxo'rlik ko'rsatishiga bog'liq.

Yetim va qarovsiz bolalarni ijtimoiy hayotga tayyorlash jarayonida ularga quyidagi asosiy yondashuvlar muhim ahamiyatga ega bo'ladi: ulardan birinchisi – individual yondashuv va shaxsiy talablarni hisobga olish; ikkinchisi – ijtimoiy taraqqiyot uchun ta'lim va tarbiya jarayonini takomillashtirish; uchinchisi – psixologik yordam va ijtimoiy moslashuvni jadallashtirishdir. Barcha ushbu chora-tadbirlar bilan birga moddiy va ma'naviy ko'mak berish muhiti yaratilishi lozim. Ayniqsa, bolalar muhitini tabiatidan kelib chiqib, ularni o'zini erkin, himoyada hamda dostona muhitda his qilishi uchun sharoit yaratish tegishli hisoblanadi.[2]

Bolalar taqdiri, ayniqsa, yetim va qarovsiz bolalarning ijtimoiy hayotda to'g'ri shakllanishi – bir vaqtning o'zida davlat, jamoatchilik va har bir fuqarodan o'z hissasini qo'shishni talab etadi. Mamlakat miqyosida olib borilayotgan islohotlarning asosi – bolaning har tomonlama rivojlanishi uchun keng imkoniyatlar yaratish, ularni zamonaviy bilim va tarbiya bilan oziqlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, yetim bolalar, ularning kelajagi mustahkam poydevorga asoslanishi uchun oilaviy muhit vujudga keltirilishi talab etiladi. Shuning uchun ko'pgina hollarda davlat bolalarning asrab olinishiga, ularni sevgi va e'tibor bilan ulg'aytirishga zamin yaratadi. Yetim bolalar hayotiga oid muammolar ko'plab ijtimoiy mexanizmlarning doimiy takomillashishi, ularni hayotga yanada samarali tatbiq etish uchun mas'uliyatni zamon talabiga mos ravishda oshirish zaruratini yuzaga chiqaradi. Yetim va qarovsiz bolalarning jamiyatga moslashtirish jarayonida davlat tomonidan amalga oshirilayotgan dasturlar, yuritilayotgan islohotlarning asosiy maqsadi – bolalarning hech qachon o'zini yolg'iz his qilmasliklariga, ularning kelajakdagi hayot yo'llarini yorqin qilishga qaratilgan.[3]

Yetim va qarovsiz, oxir-oqibatda nazoratsiz qolgan bolalar farovon va barkamol jamiyat qurilishida muhim o'ringa ega. Zero, har bir bola – kelajak jamiyatining ko'zgusi, ertangi zamon taraqqiyotining poydevori hisoblanadi. Bolani, ayniqsa, yetim

bolani to'g'ri shakllantirish, hayot yo'llarida ularni yo'qotishlardan asrash, jamiyat uchun yetuk, bilimli, irodali avlod sifatida tarbiyalash davlat va jamiyatning eng muhim vazifalaridan biridir. Biroq, qanchalik to'liq huquqiy kafolat va yordam bo'lmasin, yetim bola o'ziga xos ruhiy kechinmalarni boshdan kechiradi. Ota-onasining mehrini his qilmaslik, himoyasidan va hayot yo'riqlaridan mahrum bo'lish, o'zini yolg'iz his qilish, jamiyat uchun ortiqcha yoki begona bo'lib qolganlik tuyg'usi bolani ruhiy iztirobga soladi. Shu sababli, yetim bolalarni tarbiyalash va rivojlantirishda nafaqat moddiy, balki ma'naviy qo'llab-quvvatlash ham muhim ahamiyatga ega. Hayotga ijobiy qarash, o'ziga ishonch, mustahkam irodali bo'lish, bilim olish uchun sharoit yaratish, bolalarning orzularini ro'yobga chiqarishga ko'maklashish – bu jamiyatimiz oldidagi muhim vazifalardir.[4]

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, yetim va ota-ona qaramog'isiz, nazoratsiz qolgan bolalarning to'g'ri tarbiyasi, to'liq rivojlanishi jamiyat rivojining asosiy omili bo'lib qoladi. Bunda nafaqat davlat, jamoatchilik, balki har bir insonning shaxsiy e'tibori, mehr-muhabbati, insoniylik fazilati hal qiluvchi o'rin tutadi. Yetim bolalarga mehr ko'rsatish, ularga baxtli hayot yo'liga yetaklash har birimizning fuqarolik va vijdoniy burchimizdir. Jamiyatda har qanday islohot, obyekt va dasturlarning mohiyati bolaning orzusi, baxti, kamoloti va rivojida namoyon bo'lishi shart. Shu tariqa jamiyatning kelajagi – baxtli bolalar, ularning nurli va porloq hayoti bilan chambarchas bog'liq bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mamatova, S. (2018). "Yetim bolalar tarbiyasida ijtimoiy-psixologik muammolar." Ijtimoiy tadqiqotlar, 4(2), 123-129.
2. Ergashova, N. S. (2019). "Ota-ona qaramog'isiz bolalar: muammolar va yechimlar." O'zbekiston Pedagogika Jurnal, 5(3), 87-93.
3. Karimova, G. (2017). "Yetim bolalar bilan ishlashda psixologik yondashuv." Ilm va taraqqiyot, 3(1), 51-58.

4. Tursunova, Z. (2021). "O'zbekiston Respublikasida bolalarni ijtimoiy himoya qilish tizimi." Milliy taraqqiyot yo'lida, 13(6), 102-112.
5. Rashidov, M. (2020). "Yetim bolalarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash strategiyalari." Oila va Jamiyat, 6(2), 74-81.
6. Sagdullayeva, M. (2019). "Ota-onasiz va nazoratsiz bolalar tarbiyasida zamonaviy yondashuvlar." Barkamol Avlod, 8(4), 200-207.
7. Juraev, D. (2017). "Ota-onasiz bolalarning ijtimoiy moslashuvi va uning o'ziga xos jihatlari." Jamiyat va Psixologiya, 2(1), 66-73.